

บทที่ 2
องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการศึกษา

บทที่ 2

องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการศึกษา

ในวงการศึกษาคงมีความเชื่อกันว่า บทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบทางการศึกษาต่อประเทศชาตินั้นแยกออกจากปัญหาอื่น ๆ โดยเด็ดขาด หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ความคิดในการจัดการศึกษาระดับต่าง ๆ ถูกแยกออกจากปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม สภาพเช่นนี้มีผลให้นักการศึกษากำหนดเป้าหมายและทิศทางของการศึกษาที่เป็นไปอิสระจากระบบต่างๆ ภายในสังคม ยิ่งกว่านั้น การจัดการศึกษาในระดับต่าง ๆ ก็มีลักษณะที่ไม่ประสานสอดคล้องกัน ซึ่งผลที่ตามมาก็คือปัญหาความสูญเปล่าทางเศรษฐกิจอย่างมหาศาล เช่น ปัญหาภาวะการว่างงาน ปัญหาขาดกำลังคน ปัญหาคุณภาพผลผลิตในอาชีพ เป็นต้น แต่ในปัจจุบันความคิดดังกล่าวได้เริ่มเปลี่ยนไป คนในวงการศึกษาริเริ่มเข้าใจในระบบการศึกษาว่ามีความเกี่ยวข้องกับระบบอื่น ๆ ในสังคมชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะในปัญหาการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและชีวิตของคนในประเทศ จึงทำให้ทิศทางของการศึกษาในแต่ละระดับ แต่ละหน่วยงานเริ่มมีความคิดที่จะเดินไปในทิศทางเดียวกัน

องค์ประกอบสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการศึกษา คือ

องค์ประกอบทางด้านเศรษฐกิจ

องค์ประกอบทางด้านสังคม

องค์ประกอบทางการเมือง

2.1 องค์ประกอบทางด้านเศรษฐกิจ

Adam Smith นักเศรษฐศาสตร์และนักการศึกษาชาวสกอตแลนด์ ได้ให้ความเห็นไว้ว่า ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ เป็นผลเนื่องมาจากการใช้และการจำแนกแจกแจงแรงงานที่มีอยู่ได้อย่างเหมาะสม และยอมรับว่า ทักษะ ทักษะคิดที่มีต่อการทำงาน ตลอดจนนิสัยที่จำเป็นสำหรับงานอาชีพไม่ได้มีมาแต่กำเนิด เป็นผลของวัฒนธรรม การอบรมนิสัย และการให้การศึกษาโดยตรง เพราะฉะนั้นการศึกษาย่อมมีส่วนสร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจอย่างไม่มีปัญหา คือ เตรียมประชาชนให้พร้อมเพื่อที่จะดำเนินกิจกรรมทางอาชีพและทางเทคนิค อันจำเป็น

ในการหาเลี้ยงชีพในสังคมปัจจุบันอย่างมีประสิทธิภาพ และให้เกิดความสมบูรณ์พูนสุขทั่วไป เป็นส่วนรวม และอีกประการหนึ่งคือ ต้องส่งเสริมและรักษาคุณค่าทางศีลธรรม จิตใจ และเตรียมประชาชนให้มีชีวิตอยู่อย่างเป็นอิสระ มีเกียรติภูมิในสังคมปัจจุบันด้วย

สถานการณ์เศรษฐกิจและสังคมไทยในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา

สังคมไทยได้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีในการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังจะเห็นได้จาก อัตราการขยายตัวอยู่ในระดับสูงโดยเฉลี่ยถึงร้อยละ 7.8 ต่อปี รายได้ต่อหัวของคนไทยเพิ่มขึ้น จาก 2,100 บาท ในปี 2504 เป็น 68,000 บาท ในปี 2538 หรือเพิ่มขึ้น 32 เท่าตัว สัดส่วนคนยากจนของประเทศลดลงเหลือเพียงร้อยละ 13.7 ในปี 2535 เปรียบเทียบกับเป้าหมายร้อยละ 20 ที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 ฐานะการเงินการคลังของประเทศมีความมั่นคงและได้รับการยอมรับโดยทั่วไปจากนานาประเทศ ส่วนการลงทุนของภาครัฐในด้านโครงสร้างพื้นฐานและบริการทางสังคมโดยต่อเนื่องนั้น ทำให้คนมีรายได้ ฐานะความเป็นอยู่ และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นมาตลอด

ถึงแม้ว่าการพัฒนาประเทศจะบรรลุเป้าหมายการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจก็ตาม แต่กิจกรรมและความมั่นคงทางเศรษฐกิจก็ยังกระจุกตัวอยู่ในภาคมหานครและปริมณฑล รายได้ต่อหัวของคนไทยในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลยังมีความแตกต่างกับภาคอื่น ๆ ของประเทศมาก โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเป็นภาคที่มีรายได้ต่อหัวต่ำสุดถึงประมาณ 12 เท่า กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้สูงสุด 20 เปอร์เซ็นต์แรกมีสัดส่วนรายได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 54 ในปี 2531 เป็นร้อยละ 59 ในปี 2535 ในขณะที่กลุ่มที่มีรายได้ 20 เปอร์เซ็นต์ต่ำสุด มีสัดส่วนรายได้ลดลงจากร้อยละ 4.6 ในปี 2531 เหลือเพียงร้อยละ 3.9 ในปี 2535 ช่องว่างระหว่างรายได้และโอกาสที่ได้รับจากผลของการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่ผ่านมา ได้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่และการพัฒนาประเทศในระยะยาว

ผลของการพัฒนาที่ผ่านมา ทำให้คนไทยส่วนใหญ่ได้รับบริการโครงสร้างพื้นฐานและบริการทางสังคมมากขึ้นในระดับที่น่าพอใจ กล่าวคือ ในปี 2537 ครัวเรือนในหมู่บ้านชนบทมีไฟฟ้าใช้แล้วร้อยละ 97.7 มีน้ำสะอาดดื่มกินในระบบประปา สำหรับเขตเมืองในภูมิภาคมากกว่าร้อยละ 75 และร้อยละ 32 ในหมู่บ้านชนบท ในด้านการคมนาคมมีถนนเชื่อมต่อระหว่างจังหวัด

อำเภอและตำบล คิดเป็นระยะทางรวมทั้งสิ้น 210,025 กิโลเมตร ซึ่งเป็นถนนในหมู่บ้านประมาณ 123,400 กิโลเมตร ในด้านการศึกษาคอนไทยในชนบทมีการศึกษาสูงขึ้น คือได้เข้าเรียนภาคบังคับ ถึงร้อยละ 97.7 ความสำเร็จของการพัฒนาด้านสาธารณสุขได้ทำให้อายุขัยเฉลี่ยคนไทยในปี 2537 สูงขึ้นเป็น 67.6 ปี เปรียบเทียบกับปี 2533 ซึ่งคนไทยมีอายุขัยเฉลี่ยเพียง 63 ปีเท่านั้น

การมุ่งเน้นแข่งขันเพื่อสร้างความมั่นคงในด้านรายได้ ทำให้คนไทยและสังคมไทยมีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาด้านพฤติกรรมของคนในสังคม คือ การย่อหย่อนในศีลธรรม จริยธรรม ขาดระเบียบวินัย เกิดความต้องการเอาตัวเอาเปรียบ ส่งผลให้วิถีชีวิตและค่านิยมดั้งเดิมที่ดั้งงามของไทยเริ่มจางหายไปพร้อม ๆ กับการล่มสลายของสถาบันครอบครัว ชุมชน และวัฒนธรรมของท้องถิ่น นอกจากนี้สภาพบีบคั้นทางจิตใจของคนในสังคมเกิดความแออัดของชุมชนเมืองสภาวะแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลงซึ่งมากับกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจนั้น ได้ส่งผลให้ภาวะการเจ็บป่วยของคนไทยเปลี่ยนแปลงไปสู่โรคสมัยใหม่อันเกิดจากความเครียด คือ โรคมะเร็ง โรคหัวใจ โรคความดันโลหิต รวมทั้งการบาดเจ็บล้มตายจากอุบัติเหตุที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและรายได้ที่สูงขึ้น

การเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลงเป็นลำดับ ในช่วง 2 ปีแรกของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 ป่าไม้ยังคงถูกทำลายลงถึงปีละ 1 ล้านไร่ ที่ดินทำกินถูกชะล้างพังทลายคุณภาพของแม่น้ำ ลำคลอง เปลี่ยนแปลงจนไม่สามารถจะนำมาใช้ประโยชน์ได้อีกต่อไป สิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลงทั้งในด้านคุณภาพของอากาศ ปริมาณฝุ่นละออง รวมทั้งเสียงในเขตกรุงเทพมหานครและเมืองหลักในภูมิภาคนั้น ได้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนไทยโดยทั่วไปอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้การพัฒนาที่ไม่ได้คำนึงถึงต้นทุนและการจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งมองข้ามการพัฒนาคุณค่าของความเป็นคน ละเลยภูมิปัญญา และวิถีความเป็นอยู่บนพื้นฐานของความเป็นไทย จะส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในอนาคต

แนวคิดทิศทางการและกระบวนการใหม่ในการพัฒนาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544)

กระแสการเปลี่ยนแปลงในสังคมโลก และผลการพัฒนาซึ่งขาดความสมดุล คือ **“เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน”** ทำให้ต้องยกระดับแนวคิด ทิศทาง และกระบวนการพัฒนาของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ใหม่ ดังนี้

แนวคิดของการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมา เกิดจากความต้องการเร่งรัดการขยายตัวและสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจยุทธศาสตร์การพัฒนาได้มุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมและการผลิตเพื่อการส่งออก โดยอาศัยความได้เปรียบเทียบทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์มาใช้ขยายฐานการผลิตเพื่อสร้างรายได้และการมีงานทำ ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในช่วงเวลานั้น

การเปลี่ยนแปลงในระบบของสังคมโลก คือกระแสโลกาภิวัตน์ โดยความก้าวหน้าด้านสื่อสารโทรคมนาคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นปัจจัยผลักดันอันสำคัญที่ทำให้โลกอยู่ในภาวะที่ไร้พรมแดน มีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างรวดเร็ว เปิดโอกาสให้คนในสังคมทุกคนทุกคนสามารถแสวงหาข่าวสารความรู้ได้ อย่างหลากหลายจากทุกทิศทาง ทำให้มีการตระหนักและเข้าใจร่วมกันว่า การพัฒนาที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเดียว และใช้ทรัพยากรโดยไม่มีขอบเขตจำกัด จะก่อให้เกิดปัญหาการอยู่ร่วมกันระหว่างสังคมมนุษย์และธรรมชาติอย่างยั่งยืนในระยะยาว

การพัฒนาที่ทำทลายต่อการอยู่รอดของระบบเศรษฐกิจและความมั่นคงของสังคมไทย คือการพัฒนาศักยภาพของคน ซึ่งหมายถึงการพัฒนาคุณภาพและสมรรถนะของคนให้สามารถมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ที่จะเป็นการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชน สังคม และของชาติในที่สุด ดังนั้นในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 จึงได้ยกระดับความคิดการพัฒนาจากเดิมที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นจุดมุ่งหมายหลักของการพัฒนาแต่เพียงอย่างเดียว มาเป็น**การเน้นคนเป็นศูนย์กลางหรือจุดมุ่งหมายหลักของการพัฒนา** เพราะคนเป็นปัจจัยชี้ขาดความสำเร็จของการพัฒนาในทุก ๆ เรื่อง โดยการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเพียงเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะช่วยให้คนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเท่านั้น ไม่ใช่เป็นเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนาอีกต่อไป

โอกาสพัฒนาสังคมไทยในอนาคตนั้น เกิดขึ้นทั้งจากกระแสโลกาภิวัตน์และความแข็งแกร่งของเศรษฐกิจจากรากฐานของการเจริญเติบโตที่มีเสถียรภาพและมั่นคงที่ผ่านมา รวมทั้งความหลากหลายของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและธุรกิจ ตลอดจนศักยภาพของเอกชน พัฒนาการของเทคโนโลยีสารสนเทศจะเปิดโอกาสเสริมสร้างความรู้และศักยภาพให้คนไทยมากยิ่งขึ้น มีโอกาสในการกำหนดชีวิตของตนเอง รวมทั้งมีส่วนร่วมคิดสร้างสรรค์และได้รับประโยชน์จากการพัฒนามากขึ้น

การพัฒนาเพื่อสร้างขีดความสามารถของคนต้องใช้กระบวนการพัฒนาที่สร้างโอกาสและทางเลือกมากขึ้น การวางแผนพัฒนาประเทศจึงต้องปรับเปลี่ยนวิธีการ และกระบวนการวางแผน จากการแยกเป็นส่วน ๆ เป็นรายสาขาเศรษฐกิจหรือสังคมที่ขาดความเชื่อมโยงเกื้อกูลต่อกันมาเป็นการพัฒนาตัวคนให้เต็มศักยภาพควบคู่ไปกับการพัฒนา **สภาวะแวดล้อมที่อยู่รอบตัวคน** ซึ่งประกอบด้วยการพัฒนาทางด้าน เศรษฐกิจ สภาวะทางสังคม ความเข้มแข็งของชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนระบบการบริหาร การจัดการให้สนับสนุนแนวทางที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่จะรักษาทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสถานะภาพของความเป็นคน สังคมมีความสุข มีความมั่นคง และมีความเป็นธรรม โดยทั่วถึง ถ้วนหน้า

แนวทางการพัฒนาเพื่อให้เกิดการยกระดับความคิดการพัฒนา คือ การเปิดโอกาสให้ทุก ๆ ฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาประเทศ ทั้งร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมติดตาม ประเมินผลการพัฒนา เพื่อให้การพัฒนาประเทศเป็นกระบวนการพัฒนาที่มีการฉันทกกำลังอย่าง สมานฉันท์ การพัฒนาที่สร้างความเข้าใจและเชื้ออาหารต่อกัน เป็นการพัฒนาของประชาชน และเพื่อประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์และเป้าหมายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8

วัตถุประสงค์

เพื่อก้าวไปสู่วิสัยทัศน์การพัฒนาที่พึงปรารถนาในระยะยาว แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ได้ กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักของการพัฒนาไว้ดังนี้

1. เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของคนทุกคนทั้งในด้านร่างกายและสติปัญญา มีสุขภาพพลานามัยแข็งแรง มีความรู้ความสามารถและทักษะในการประกอบอาชีพ และสามารถปรับตัวให้ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการปกครอง

2. เพื่อพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมให้มีความมั่นคง และเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน ให้สนับสนุนการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตของคน รวมทั้งในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศมากยิ่งขึ้น

3. เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้เจริญเติบโตอย่างเสถียรภาพ มั่นคง และสมดุล เสริมสร้างโอกาสการพัฒนาศักยภาพของคนในการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาและได้รับผลจากการพัฒนาที่เป็นธรรม

4. เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ให้มีความสมบูรณ์ สามารถสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตได้อย่างยั่งยืน

5. เพื่อปรับระบบบริหารจัดการ เปิดโอกาสให้องค์กรพัฒนา เอกชน ภาคเอกชน ชุมชน และประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาประเทศมากขึ้น

เป้าหมาย

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์การพัฒนาข้างต้น เห็นสมควรกำหนดเป้าหมายซึ่งจะเป็นเครื่องชี้วัดผลการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์หลักในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ดังนี้

1. เพิ่มปริมาณการเตรียมความพร้อมทุกด้านของเด็กปฐมวัย (0-5 ปี) อย่างมีคุณภาพ
2. เพิ่มคุณภาพการจัดการศึกษาทุกระดับ โดยเฉพาะการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน 9 ปีแก่เด็กในวันเรียนทุกคน การเตรียมการขยายการศึกษาเป็น 12 ปี และการฝึกอบรม ครู อาจารย์ ทุกคนอย่างต่อเนื่อง
3. ยกกระดับทักษะฝีมือและความรู้พื้นฐานให้แก่แรงงานให้สถานประกอบการ โดยให้ความสำคัญเป็นลำดับแรกต่อกลุ่มแรงงานอายุ 25 - 45 ปี
4. ให้ผู้ด้อยโอกาสทุกประเภทได้รับโอกาสพัฒนาเต็มตามศักยภาพ และได้รับบริการพื้นฐานทางสังคมอย่างมีคุณภาพและทั่วถึง

5. ลดอัตราการประสับอันตรายจากการทำงานให้อยู่ในระดับที่ไม่เกินมาตรฐานสากล และลดจำนวนการเกิดอุบัติเหตุต่าง ๆ โดยเฉพาะการจลาจล การชนส่งวัตถุเคมีอันตราย และอัคคีภัยในอาคารสูง

6. รักษาเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจไทย โดยลดการขาดดุลบัญชีเดินสะพัดให้อยู่ในระดับร้อยละ 3.4 ของผลผลิตรวมในปีสุดท้ายของวางแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 และรักษาอัตราเงินเฟ้อให้อยู่ในระดับที่ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้บริโภค

7. ระดมการออมของภาคครัวเรือนให้เพิ่มขึ้นเป็นอย่างน้อยร้อยละ 10 ของผลผลิตรวมในปีสุดท้ายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8

8. ขยายปริมาณและเพิ่มคุณภาพของบริการโครงสร้างพื้นฐานสู่ภูมิภาคและชนบท

9. ลดสัดส่วนคนยากจนของประเทศให้น้อยกว่าร้อยละ 10 ในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8

10. อนุรักษ์และฟื้นฟูบูรณะพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ไว้ให้ได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 25 ของพื้นที่ของประเทศ รวมทั้งรักษาพื้นที่ป่าชายเลนให้คงไว้ไม่ต่ำกว่า 1 ล้านในปีสุดท้ายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8

11. สร้างโอกาสและเพิ่มทางเลือกในการประกอบอาชีพเกษตรในรูปแบบของเกษตรกรรมชาติ เกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน และวนเกษตร

12. การลงทุนเพื่อการควบคุมและฟื้นฟูคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในเมือง ภูมิภาค และชนบท

(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2539 : 7 - 11)

เศรษฐกิจโลกและเศรษฐกิจไทยในอนาคต

สิปปนนท์ เกตุทัต (สิปปนนท์ เกตุทัต, 2537 : 5 - 13) กล่าวโดยสรุป โลกมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันไปหมด เพราะการติดต่อค้าขายและสื่อสารโทรคมนาคม ทั้งโลกจะมีความสัมพันธ์กันเชิงเศรษฐกิจและการค้ามากขึ้น เศรษฐกิจโลกขึ้นอยู่กับการค้า และการค้าเสรีจะช่วยยกระดับเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตมากขึ้น โดยเฉพาะถ้าการเปลี่ยนแปลงเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป ไม่กระทบกระเทือนต่อวิถีชีวิต วิถีสังคม และวัฒนธรรมมากนัก ไม่กระทบกระเทือนต่อสิ่งแวดล้อมมากนัก การปรับเปลี่ยน แปรสภาพสภาพสังคมวัฒนธรรม ด้วยเหตุผลทางการค้า

และเทคโนโลยี คงเป็นสิ่งที่ย้อนกลับได้ยาก หรือกล่าวได้ว่า กระแสโลกาภิวัตน์นี้อาจย้อนกลับได้ยาก

โดยที่ทั้งโลกมีปัญหาด้านการค้าเสรี ประเทศต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงจึงจับกลุ่มกันเพื่อค้าขายภายในกลุ่มอย่างเสรี และบางกลุ่มก็มีแนวโน้มจะรวมตัวเป็นกลุ่มการเมืองใหญ่ขึ้น 3 กลุ่มนี้ได้แก่

- 1) กลุ่มยุโรปตะวันตก
- 2) กลุ่มอเมริกาเหนือ
- 3) กลุ่มเอเชียตะวันออก และอาเซียน

หาก 3 กลุ่มนี้ไม่เพียงแต่ร่วมมือกับกลุ่มอื่น และประเทศอื่นในโลก รวมทั้งผลิตสินค้าและบริการที่มีคุณภาพ ราคาส่งแวดล่อมน้อย ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและเท่าที่จำเป็น อนาคตของโลกก็น่าจะดำเนินไปในทิศทางที่ดี แต่ในทางตรงกันข้ามหากมุ่งชิงดีชิงเด่นกีดกันอนาคตของสังคมมนุษย์ก็อาจไม่แจ่มใส และอาจถึงขั้นวิกฤติที่ทำลายระบบนิเวศน์และตนเองในที่สุดด้วยสงคราม

ปัญหาเศรษฐกิจ และการค้าเสรีนี้ต้องอาศัยการตัดสินใจเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง สำหรับเรื่องเศรษฐศาสตร์การค้าเสรีเป็นเรื่องข้ามชาติ เป็นเรื่องไร้พรมแดน แต่การคุ้มครองการผลิตและการลงทุนเป็นเรื่องการเมืองภายในชาติ ซึ่งมีพรมแดนของชาติเป็นหลักในการตัดสินใจ ดังนั้นการเจรจาต่อรองและสนธิสัญญาการค้าเช่น (GATT : General Agreement on Trade and Tariff) จึงเป็นเรื่องยาก

ถ้าพิจารณาจากประวัติศาสตร์ สงครามโลกเกิดขึ้นด้วยสองเหตุผลเท่านั้นคือ การกีดกันทางการค้า หรือ การคลังอุดมการณ์

โดยสรุป กระแสโลกาภิวัตน์เป็นกระแสในโลกที่ค่อนข้างจะไร้พรมแดนทางเศรษฐกิจการเงินและการค้า ไร้พรมแดนทางสิ่งแวดล้อมและนิเวศวิทยา ไร้พรมแดนทางข่าวสารข้อมูล แต่ยังมีพรมแดนทางความเป็นชาติ มีพรมแดนทางการเมืองภายใน และยังคงมีพรมแดนทางวัฒนธรรมบ้าง

ในช่วงเวลาสามสิบกว่าปีที่แล้วมา ไทยประสบความสำเร็จสูงมากด้านเศรษฐกิจและได้มีความผูกพันกับเศรษฐกิจโลกมากขึ้นจนกว่าร้อยละ 60 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศเกิดจากการค้าระหว่างประเทศ แต่ขณะเดียวกันก็มีปัญหาด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมตามมา หลายประเทศทั่วโลกนิยมชมชื่นประเทศไทยไม่เพียงแต่ความสำเร็จทางเศรษฐกิจ แต่ในแง่ความมั่นคงของประเทศที่เป็นเอกราชติดต่อกับเพื่อนบ้านมานานกว่า 700 ปี ในด้านนี้ประเทศไทยควรมีบทบาทนำเพื่อประโยชน์ต่อเพื่อนร่วมภูมิภาคและร่วมโลกได้ ประเทศไทยจะต้องมีบทบาทมากขึ้นในคาบสมุทรอินโดจีน อาเซียน เอเชียตะวันออกและโลก สังคมไทยจะต้องสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและสังคม โดยยึดมั่นในวัฒนธรรมที่ละเอียดอ่อน วัฒนธรรมที่อ่อนน้อม ยาว เติบโตในทางสายกลางหาความพอดีระหว่างการแข่งขันและความร่วมมือเข้าใจในสังคมวัฒนธรรมของเพื่อนบ้านมากขึ้น

กระแสการปกครองประเทศต่าง ๆ คือ กระแสเสรีประชาธิปไตยที่มีการตัดสินใจโดยมีส่วนร่วมหลายฝ่าย (Pluralistic Power Structure) สังคมโลกในอนาคตคงจะไม่ใช่ประกอบด้วยประเทศเผด็จการ ดังนั้น สังคมไทยจะต้องเน้นความเป็นปึกแผ่นในอุดมการณ์ประชาธิปไตยหาความพอดีระหว่างสิทธิเสรีภาพของเอกัตบุคคล และผลประโยชน์โดยรวมของรัฐ เปิดโอกาสให้มีเวทีแสดงความคิดเห็น และมีการตัดสินใจที่แน่วแน่มั่นคง โดยยึดผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่เป็นหลัก ลดความชิงดีชิงเด่นในการสร้างโอกาสทางการเมือง รวมถึงความสามารถในการชิงดีชิงเด่นกันเองภายในประเทศ เป็นพลังความสามารถในการเผชิญโลกทางเศรษฐกิจและการค้าภายนอกประเทศ สังคมไทยจะเป็นเช่นนี้ได้ก็ต้องเมื่อได้คนเก่งและดี เป็นผู้แทนและผู้นำรัฐบาล

สำหรับเศรษฐกิจไทยในอนาคต ประเทศไทยจะมีโอกาสในการพัฒนาดังต่อไปนี้

1. ประเทศไทยมีโอกาสที่จะขยายตัวด้านการค้าเข้าสู่นานาชาติมากขึ้น ทั้งนี้เพราะทั้งจากผลการเจรจาอบอุร์กัย และการจัดตั้งเขตการค้าเสรีเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่างแสดงให้เห็นว่า เศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิกจะขยายตัวอย่างรวดเร็วและมีความสำคัญมากขึ้นในระบบเศรษฐกิจของโลก รวมทั้งการเปิดตลาดการค้าและการลงทุนในอินโดจีนกับประเทศเพื่อนบ้านก็มีช่องทางที่ดีขึ้นเป็นลำดับ ประเทศไทยซึ่งตั้งอยู่ในทำเลที่มีภูมิศาสตร์เศรษฐกิจที่ดีคือเป็นบริเวณที่เชื่อมต่อบริเวณจีนตอนใต้ (มณฑลยูนนาน) อินโดจีน และเอเชียได้เข้าด้วยกันและ

มีความพร้อมทางเศรษฐกิจ จึงอยู่ในฐานะที่จะใช้ความได้เปรียบเทียบเหล่านี้ให้เป็นประโยชน์ได้มากขึ้น อาทิ โดยการจัดตั้งโครงการศูนย์การผลิตและการขนส่งทางอากาศยานนานาชาติสำหรับอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง และอุตสาหกรรมบริการที่ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology : IT) เป็นต้น ซึ่งเหตุผลเหล่านี้ล้วนบ่งชี้ว่าตลาดสินค้าและบริการของไทยจะมีแนวโน้มของการเปิดตลาดและขยายตัวมากขึ้น

2. โอกาสที่จะเพิ่มประสิทธิภาพในการแข่งขันของเศรษฐกิจไทยให้เข้าสู่สากลมากยิ่งขึ้น เพราะประเทศมีฐานทางเศรษฐกิจที่ดีและมีเสถียรภาพกล่าวคือ เป็นฐานการผลิตัญญาหารที่เพียงพอและเหลือส่งออก มีภาคเอกชนที่มีพลวัตสูง (Dynamism) และมีแรงงานที่มีความตั้งใจ และมีความสามารถในการเรียนรู้ (Trainable) เพื่อเพิ่มผลิตภาพ

3. โอกาสที่ไทยจะปรับตัวเป็นศูนย์กลางการเงินในภูมิภาคนี้ เพราะไทยได้ผ่อนคลายข้อจำกัดทางการเงิน และบริวารตเงินตราต่างประเทศ ทำให้ระบบการเงินของโลกมากยิ่งขึ้น และมีโอกาสปรับตัวเป็นศูนย์กลางทางการเงินในภูมิภาคนี้

4. โอกาสในการนำเอาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต และยกระดับการพัฒนา เนื่องจากประเทศไทยอยู่ในฐานะที่จะขยายขีดความสามารถทางด้านการวิจัยและพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลก และช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต ทั้งในด้านการเกษตร อุตสาหกรรมและบริการได้

5. โอกาสที่ชนบทไทยจะได้รับการยกฐานะทางสังคมให้ดีขึ้น เพราะไทยได้ปฏิรูปการพัฒนาชนบท โดยการกระจายบริการทางเศรษฐกิจและสังคมออกสู่ชนบทมากยิ่งขึ้น และโดยการเชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างชนบทกับเมืองมากขึ้น ซึ่งจะสร้างโอกาสให้คนในชนบทมีรายได้มากขึ้น มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ท่ามกลางสังคมที่มีวัฒนธรรมอันดีงาม

ประเทศไทยมีข้อจำกัดในการพัฒนาเศรษฐกิจดังต่อไปนี้

1. เริ่มมีข้อจำกัดเกี่ยวกับปริมาณและโครงสร้างประชากร ผลจากการลดลงอย่างรวดเร็วของอัตราเพิ่มประชากร ทำให้โครงสร้างกลุ่มอายุเปลี่ยนแปลงไป โดย

- มีสัดส่วนของประชากรวัยเด็กลดลง และมีแนวโน้มสัดส่วนของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งจะกลายเป็นภาระที่ต้องดูแล

- ในขณะที่เศรษฐกิจของประเทศขยายตัวอย่างต่อเนื่อง และมีความต้องการแรงงานสูงขึ้น แต่สัดส่วนของประชากรวัยแรงงานกลับลดลง ทำให้อัตราค่าจ้างแรงงานมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ โดยที่ประสิทธิภาพการผลิตมิได้เพิ่มขึ้นอย่างสอดคล้องกัน ดังนั้น ความได้เปรียบทางด้านทรัพยากรมนุษย์ของไทยจึงเริ่มลดลงไปเป็นลำดับ

2. ทรัพยากรเริ่มขาดแคลนและมีราคาสูงขึ้น ต้นทุนในการผลิตจึงสูงขึ้น ทำให้ความได้เปรียบในการแข่งขันของไทยลดลง เพราะตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาทรัพยากรของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทรัพยากรที่เป็นปัจจัยการผลิตขั้นพื้นฐาน เช่น ที่ดิน และแหล่งน้ำ ถูกใช้ไปอย่างสิ้นเปลือง ขาดการบูรณะและฟื้นฟูอย่างเหมาะสม จึงเริ่มขาดแคลนและมีราคาสูงขึ้น รวมทั้งมีทรัพยากรที่ให้พลังงานไม่เพียงพอ ต้องพึ่งพาการนำเข้าจากต่างประเทศ

3. บริการขั้นพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม ยังพัฒนาและขยายตัวไม่ทันกับความต้องการ ทั้งในแง่ปริมาณและคุณภาพ ยังไม่สามารถกระจายบริการออกไปยังกลุ่มคนและพื้นที่ต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคมนาคมขนส่งและบริการข้อมูลข่าวสารยังพัฒนาไปไม่ทันกับกระแสโลกาภิวัตน์ และยังไม่เชื่อมโยงกับเครือข่ายสากลที่ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว

4. การพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มศักยภาพในการแข่งขัน ยังไม่เพียงพอทั้งในรูปของการผลิตกำลังคนทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อสนองความต้องการของตลาด ซึ่งรวมถึงการผลิตครูและอาจารย์ด้านนี้ และในรูปของการวิจัยและพัฒนาเพื่อนำผลไปใช้ในเชิงพาณิชย์และเพิ่มประสิทธิภาพในการแข่งขันสินค้า ทำให้ยังคงต้องพึ่งพาเทคโนโลยีนำเข้าจากต่างประเทศอยู่

ผลกระทบจากความเจริญ และการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

การเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจของประเทศไทยส่งผลกระทบในด้านต่อไปนี้

1. ด้านกำลังคนและตลาดแรงงาน

ในด้านกำลังคนและตลาดแรงงาน มีการว่าจ้างแรงงานในภาคอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น แนวโน้มความต้องการแรงงานเปลี่ยนจากแรงงานที่ไม่มีฝีมือมาเป็นแรงงานที่มีฝีมือ ความต้องการทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะเพิ่มขึ้น อย่างต่อเนื่องสำหรับกำลังคนในระดับ

ปริญญาที่มีความต้องการมากขึ้นตามไปด้วย โดยได้มีอัตราการขยายตัวประมาณร้อยละ 8 - 12 ต่อปี ในช่วง 2531 - 2538 โดยตลาดแรงงานภาคเอกชน และการประกอบอาชีพส่วนตัวที่มีความสำคัญขึ้นอย่างรวดเร็ว และเป็นตลาดแรงงานใหญ่กว่าภาครัฐบาล ซึ่งจะทำให้บัณฑิตที่ออกสู่ตลาดแรงงานต้องเรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ มากขึ้น เช่น ทักษะด้านภาษา คอมพิวเตอร์ และการจัดการ เป็นต้น

ปัจจุบันจะต้องมีการพัฒนากำลังคนขึ้นมารองรับภารกิจและโอกาสต่าง ๆ ที่ไหลบ่าเข้ามาในช่วงเวลานี้ ปัญหาการขาดกำลังคน กำลังเป็นปัญหายิ่งใหญ่ของประเทศ

2. การว่างงาน

จากผลการพัฒนาที่ผ่านมา สถาบันอุดมศึกษาของรัฐและเอกชนสามารถผลิตกำลังคนได้ ในช่วงปี 2530 - 2534 รวมทั้งสิ้น 720,233 คน จำแนกเป็นระดับอนุปริญญา หรือเทียบเท่า 319,440 คน ระดับปริญญาตรี 374,395 คน และระดับบัณฑิตศึกษา 26,398 คน โดยมีสัดส่วนการผลิตในกลุ่มวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มากกว่ากลุ่มวิชาทางวิชาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในอัตราส่วน ณ ปีสุดท้ายของแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 6 ระหว่างกลุ่มสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ต่อกลุ่มวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในระดับอนุปริญญาเท่ากับ 58 : 42 ระดับปริญญาตรี เท่ากับ 77 : 23 และระดับบัณฑิตศึกษาเท่ากับ 65 : 35 สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดการว่างงานขึ้น เพราะยุคปัจจุบันโครงสร้างทางเศรษฐกิจเปลี่ยนไป คนส่วนใหญ่จะเข้าไปอยู่ในทางภาคอุตสาหกรรมและด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีต่าง ๆ นอกจากนี้รายงานการวิจัย "ภาวะการมีงานทำและคุณภาพในการทำงานของผู้จบอุดมศึกษา" ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติในปี 2533 - 2536 ชี้ให้เห็นว่าสภาพดังกล่าว นอกจากจะทำให้การผลิตบัณฑิตไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาดแรงงานในบางสาขาวิชา เช่น แพทยศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์แล้วยังก่อให้เกิดปัญหาการทำงานของผู้มีการศึกษาและการทำงานต่ำระดับ และบัณฑิตทางสังคมศาสตร์หลายสาขาที่มีการผลิตเกินความต้องการอีกด้วย

ในด้านคุณภาพการผลิตบัณฑิตนั้น จากผลการวิจัยเพื่อพัฒนาการอาชีวศึกษาและอุดมศึกษาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ปี 2533-2534 พบว่าบัณฑิตในระดับปริญญาตรีขึ้นไปยังขาดทักษะและประสบการณ์ที่พอเพียง

ในด้านการค้นคว้าวิจัยอันส่งผลโดยตรงต่อขีดความสามารถด้านการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยี ปัญหาเกี่ยวกับบุคลิกภาพของบัณฑิต ก็เป็นปัญหาสำคัญ ทั้งนี้ จากการสำรวจทัศนคตินายจ้าง ชี้ให้เห็นว่า กลุ่มผู้จ้างบัณฑิตให้ความสำคัญแก่บุคลิกลักษณะไม่น้อยกว่าความรู้ความสามารถทางวิชาการ โดยเฉพาะในเรื่องมนุษยสัมพันธ์ ความอดทน และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

3. ภาวะการมีงานทำของบัณฑิต

ในช่วงปีงบประมาณ พ.ศ. 2530 - 2535 ที่ผ่านมา ภาวะการมีงานทำของบัณฑิตทุกสาขา และทุกระดับ คือ ผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีทุกสาขาหางานทำได้ภายใน 1 ปี งบประมาณร้อยละ 70 ของจำนวนผู้จบ และที่เหลือสามารถมีงานทำได้อีกประมาณร้อยละ 15 ในปีที่ 2 และประมาณร้อยละ 15 ศึกษาต่อ และประกอบอาชีพอิสระ โดยบัณฑิตในกลุ่มสาขาขาดแคลนสามารถทำงานได้ในทันทีสำเร็จการศึกษา และอัตราค่าจ้างสูงกว่าภาคราชการ ประมาณ 1 - 15 เท่า คือประมาณ 10,000 - 15,000 บาท บัณฑิตส่วนมากทำงานในภาคธุรกิจเอกชนประมาณร้อยละ 70 ของผู้จบการศึกษาทุกสาขารวมกัน

โดยที่ภาครัฐได้กำหนดนโยบายการจำกัดจำนวนข้าราชการ โดยมีให้เพิ่มจำนวนในทุกกระทรวง ทบวง ยกเว้นโครงการที่เป็นนโยบายของรัฐบาลที่สำคัญเร่งด่วนเท่านั้น นโยบายดังกล่าวนี้มีผลสะท้อนให้บัณฑิตในสาขาวิชาต่าง ๆ ออกไปทำงานภาคเอกชน หรือประกอบอาชีพอิสระมากขึ้น และคาดว่าในระยะปลายปีของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 จะต้องมีการพิจารณาบททวนเป้าหมายการผลิตบัณฑิตให้เหมาะสม (วิจิตร ศรีสอ้าน. 2537 : 8 - 9, คณะกรรมการการประเมินผลแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6. 2537 : 64 - 65 ; ทบวงมหาวิทยาลัย. 2538 : 77)

ความสัมพันธ์ของการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาการศึกษา

การพัฒนาเศรษฐกิจกับการพัฒนาการศึกษาของประเทศเกี่ยวพันกันมากกล่าวคือ ประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาต้องอาศัยความเจริญมั่นคงในทางเศรษฐกิจและการพัฒนาเศรษฐกิจจำเป็นต้องใช้คนะบุคคลที่ได้รับการศึกษามาอย่างดี ตั้งฝ่ายผู้ชำนาญงานและความร่วมมือจากฝ่ายประชาชนด้วย คุณภาพของประชากรเป็นผลสะท้อนมาจากคุณภาพทางการศึกษานั้นเอง

วิธีการที่จะทำให้การพัฒนาทางการศึกษามีความสัมพันธ์หรือสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ อยู่ที่ฝ่ายวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและฝ่ายวางแผนพัฒนาการศึกษาจะต้องทำงานประสานกันอย่างใกล้ชิด แผนพัฒนาการศึกษาจะต้องเดินตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและต้องใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจเป็นแม่บท โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของอุปทานด้านทรัพยากรคนซึ่งจำเป็นจะต้องใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจแต่ละช่วง แต่ละตอน ฝ่ายพัฒนาการศึกษาจะต้องมีแผนที่จะป้อนกำลังคนในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ผู้จัดการ ผู้เชี่ยวชาญด้านเทคนิคต่าง ๆ รวมไปถึงจนถึงคนงานมีฝีมือและกึ่งมีฝีมือ ให้เพียงพอกับความต้องการของฝ่ายเศรษฐกิจ ประการที่สอง ฝ่ายพัฒนาการศึกษาจะต้องมีเป้าหมายในการผลิตบุคลากรให้กับการพัฒนาเศรษฐกิจโดยทั่วไป เป้าหมายดังกล่าวก็คือ การสร้างค่านิยม เจตคติของนักเรียน นักศึกษา ที่เห็นความสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจ เห็นความสำคัญของการทำงานหนัก รู้จักการตลาด มีความคิดสร้างสรรค์ เป็นต้น การพัฒนาด้านทั่วไปนี้มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าการผลิตช่างฝีมือ หรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะอย่าง เพราะค่านิยมหรือเจตคติที่ถูกต้องนี้จะเป็นพลังผลักดันช่างฝีมือและผู้เชี่ยวชาญประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งนั้น ความจริงมีอยู่ว่าในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจนั้น การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแผนพัฒนาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในโลกตลอดเวลานั้น เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงมิได้ บางครั้งบุคลากรที่ฝึกอบรมไว้คงจะไม่อยู่ในความต้องการเมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป ฝ่ายการศึกษาจึงจะต้องสามารถให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงด้วยในการพัฒนาเศรษฐกิจให้สำเร็จลุล่วงตามแผนนั้น สิ่งสำคัญที่สุดก็คือฝ่ายบริหารอันได้แก่รัฐบาล จะต้องมีความมั่นคง มีเสถียรภาพนานพอที่จะดำเนินการและติดตามงานให้สำเร็จตามขั้นตอนที่วางไว้

แม้ว่าจะใช้ความเจริญทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องวัดการพัฒนาประเทศ จะเห็นว่า ระดับการศึกษาของประเทศ เช่น อัตราส่วนนักเรียน ประชากร คุณวุฒิผู้ทำงาน และค่าใช้จ่ายทางการศึกษาทั้งหมด เป็นต้น มีความสัมพันธ์กับผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) อย่างเห็นได้ชัด นักเศรษฐศาสตร์ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบว่า อะไรเป็นเหตุของอะไร ระดับการศึกษาสูงทำให้รายได้ประชาชาติสูงขึ้นหรือจะเป็นทางกลับกัน แต่ถ้าเรามองการพัฒนาอย่างกว้าง ๆ จะเห็นได้ว่าการศึกษาทั้งในปัจจุบันและอนาคตมีส่วนช่วยการพัฒนาอย่างเห็นได้ชัด เช่น การศึกษามีบทบาทสำคัญในการขจัดความยากจน ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์สำคัญในโครงการพัฒนาระดับประเทศทุกโครงการ ความพยายามที่จะขจัดภาวะทุโภชนาการและโรคภัยไข้เจ็บขึ้นอยู่กับการ

ศึกษาว่าสามารถเปลี่ยนแปลงความเคยชินและการปฏิบัติในด้านอาหาร สุขภาพ และสุขภาพจิต สิ่งแวดล้อม การศึกษามีส่วนช่วยในการพัฒนาผลผลิต เพิ่มประสิทธิภาพในอาชีพ และเพิ่มความสามารถในการหาเลี้ยงชีพได้สองประการ คือ **ประการแรก** ให้ประชากรมีความรู้พื้นฐาน เช่น รู้หนังสือ รู้จักคำนวณ และรู้จักคิดอย่างมีเหตุผลเพื่อให้รู้และยอมรับวิทยาการสมัยใหม่ **ประการที่สอง** โครงการการศึกษาทั้งแบบในระบบและนอกระบบโรงเรียน ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสพัฒนาทักษะ

กล่าวรวม ๆ ได้ว่าการศึกษาส่งเสริมให้รู้จักพึ่งตนเองเพื่อการพัฒนาตนเอง การศึกษามีบทบาทแทรกอยู่ในการพัฒนาทุกประเภท เช่น การพัฒนาชนบท การว่าจ้าง นโยบาย ประชากร ตลอดจนจนถึงการอคติและการแบ่งชั้นในสังคม

บทบาทที่สำคัญที่สุดของการศึกษา คือ การผลิตกำลังคนที่มีความสามารถ ซึ่งหมายถึงพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั่นเอง

การพัฒนาประเทศและการดำรงมาตรฐานชีวิตที่ดี ต้องมีประชากรที่มีความสามารถต่าง ๆ กัน เราต้องการชาวนาเพื่อผลิตอาหาร ผู้ชำนาญด้านแร่ธาตุและคนขุดแร่เพื่อขุดทรัพยากรธรรมชาติ ผู้เชี่ยวชาญทางนำพลังงานน้ำมาใช้ แพทย์และเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์อื่น ๆ เพื่อดูแลสุขภาพ วิศวกร สถาปนิก นักออกแบบและคนก่อสร้างเพื่อสร้างถนนและทางรถไฟ สะพาน บ้าน ทำเรือ และสนามบิน โรงเรียน โรงพยาบาล และสถานที่ทำงาน นักวิทยาศาสตร์ เพื่อทำการวิจัยและค้นคว้าผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ สร้างเครื่องมือ เครื่องจักร นักอุตสาหกรรมและคนงานเพื่อผลิตเครื่องจักร รถยนต์ เรือ เครื่องบิน เจ้าหน้าที่ตำรวจและทหารเพื่อป้องกันและรักษา กฎหมาย ผู้จัดการและผู้บริหารเพื่อประสานจัดองค์กร อำนวยการและสั่งการกิจการต่าง ๆ ครู นักเขียน ผู้ให้ความบันเทิง และผู้ชำนาญงานสาขาอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมากเพื่อให้บริการต่าง ๆ ทุกประเทศจะขาดบุคคลเหล่านี้ไม่ได้เลย ในทุกสังคมที่ไม่ใช่สังคมแบบดั้งเดิมเราขอรับการแบ่งระดับงานเพื่อที่แต่ละคนจะได้ทำหน้าที่เฉพาะเป็นอาชีพ ในบางสังคมอาชีพของคนถูกกำหนดตั้งแต่แรกเกิด เขามักจะประกอบอาชีพตามครอบครัว และการจะเปลี่ยนอาชีพ ตามความเป็นจริงแล้วไม่มีวิธีที่จะเปลี่ยนอาชีพหรือสถานะทางสังคมของเขาในภาพสังคมเช่นนั้นได้

อย่างไรก็ดี อุปสรรคต่อการเปลี่ยนแปลงกำลังหมดไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นผลมาจากการที่ทุกประเทศปรับตัวให้ทันสมัยขึ้น เหตุผลข้อหนึ่งก็คือ ในการพัฒนาประเทศ เราต้องการ

ผู้ชำนาญการเป็นจำนวนมาก ดังนั้นจึงมีการดึงผู้ชำนาญการต่าง ๆ มาช่วยในการพัฒนาการศึกษาจึงเข้ามาเกี่ยวข้องใน 2 ลักษณะด้วยกันคือ

1) การศึกษาระดับต้น ๆ ให้ความรู้พื้นฐานแก่ผู้เรียนเพื่อประโยชน์ในการศึกษาต่อความสามารถในการเรียนรู้

2) การศึกษาระดับสูงขึ้นให้ความรู้เฉพาะด้านแก่ผู้เรียนเพื่อเขาจะได้ทำงานที่เหมาะสมกับความรู้ที่เขาเรียนมา หรือให้การศึกษาแบบทั่ว ๆ ไป เพื่อเป็นฐานสำหรับการอบรมที่สัมพันธ์กับงาน

การศึกษาทั้งสองลักษณะนี้จัดเป็นหน้าที่สำคัญของเศรษฐกิจเช่นกัน เมื่อการศึกษาย้ายไปอย่างทั่วถึงทั่วประเทศ ทำให้ได้กำลังคนทั่วประเทศต้องการเป็นจำนวนมาก การศึกษามีหน้าที่กลั่นกรอง คัดเลือก และจำแนกระดับประชากรแต่ละรุ่นเพื่อการทำงาน

ในประเทศที่พัฒนาแล้ว การศึกษาเป็นก้าวแรกของความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ ในประเทศที่กำลังพัฒนาก็เช่นกัน การศึกษาเป็นการสร้างสรรค์ทรัพยากรในแง่แรงงานและมันสมองมนุษย์ ก่อให้เกิดเทคโนโลยีใหม่ ๆ คนงานที่มีการศึกษาจะมีงานทำกับทั้งมีรายได้ดีกว่าพวกที่ไม่มีการศึกษา ชาวไร่ชาวนาในชนบทที่มีการศึกษาจะรับเทคนิคและวิธีการใหม่ ๆ มาใช้ในไร่นาของเขา กล่าวได้ว่า การศึกษาช่วยให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังนั้น การศึกษาเป็นการลงทุนสำหรับทั้งบุคคลและสังคม คือ บุคคลได้ประโยชน์ในรูปรายได้เพิ่มขึ้น ส่วนสังคมก็มีรายได้ประชาชาติสูงขึ้น เรียกว่า เป็นอัตราผลตอบแทนในสังคม

ความเห็นเก่า ๆ ที่ว่า การศึกษาเป็นเรื่องของการบริโภค (Consumption) ซึ่งหมายความว่า ไม่มีผลผลิตตอบแทนทางเศรษฐกิจ การศึกษาเป็นเพื่อความดีงามและผลประโยชน์ส่วนบุคคล เพื่อพัฒนาความสามารถทางสติปัญญาและเพื่อความบันเทิงทางจิตใจเท่านั้น การศึกษาชนิดนี้จะเป็นผลดีเฉพาะสังคมที่ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่มีความก้าวหน้า และสงวนการศึกษาไว้เฉพาะสำหรับชนชั้นสูง ปัจจุบันการศึกษาได้รับความสนใจจากนักเศรษฐศาสตร์และนักวางแผนเพื่อพัฒนาประเทศเป็นอย่างมากเพราะมีการวิจัยจนเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า การลงทุนด้านการให้การศึกษาอบรมมีผลโดยตรงต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการช่วยพัฒนาเศรษฐกิจและเป็นที่ยอมรับว่า ประเทศที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนา เช่น สหรัฐอเมริกา สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน และญี่ปุ่น ได้มีการลงทุนในด้านการศึกษาเป็นอย่างมาก

เลยทำให้ประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลายหันไปลงทุนทางการศึกษาเป็นอย่างมาก โดยหวังที่จะได้ผลรวดเร็วเหมือนกับประเทศเหล่านั้นกลับล้มเหลว เหตุที่เป็นเช่นนั้นเพราะประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลาย มิได้เข้าใจถึงความต้องการที่แท้จริงของประเทศ มุ่งที่จะผลิตผู้จบการศึกษามากเกินไป และการลงทุนทางการศึกษานั้นถ้ามุ่งเฉพาะปริมาณอย่างเดียวก็มิได้แสดงว่าจะสัมฤทธิ์ผลในการที่จะช่วยให้ประเทศพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว หากยังขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านคุณภาพของการศึกษาอีกด้วย

ผลกำไรที่แท้จริงของการศึกษา มิอาจคำนวณเป็นเงินตรา ตัวเลข หรือผลผลิตใด ๆ ได้จริงอยู่อาจพออนุมานได้ว่าการศึกษาวชิชาชีพ ทางเทคนิค ทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี จะนำไปสู่ผลประโยชน์ทางการพัฒนาอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และความเจริญทางเศรษฐกิจ โดยทั่วไปอย่างแน่นอน แต่จุดมุ่งหมายอันสำคัญของการลงทุนทางการศึกษานั้นมิได้มุ่งผลตอบแทนทางวัตถุเหมือนการลงทุนทางธุรกิจการค้า อุตสาหกรรม จะเห็นได้ว่าตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ เป็นต้นมา มนุษย์ให้การอบรมสั่งสอนลูกหลานรอบกองไฟ ในถ้ำ หรือในครัวเรือน เพื่อให้ชนรุ่นหลังเติบโตขึ้นมาเป็นสมาชิกที่ดีของเผ่าชนนั้น ๆ ให้ยึดถือหลักเกณฑ์ประเพณี และมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของกลุ่ม รวมทั้งให้ความรู้ทางประวัติความเป็นมาอันยิ่งใหญ่ที่สุด ก็คือ การผลิตสมาชิกของสังคมที่ถึงพร้อมซึ่งความรู้ สติปัญญา คุณธรรม ค่านิยมอันดีงาม และสุขภาพพลานามัยที่แข็งแรง

แต่การลงทุนทางการศึกษามีใช่การให้งบประมาณทางการศึกษาทุกระดับ การผลิตตำรับตำรา ห้องสมุด หรืออุปกรณ์ทางการศึกษาแต่อย่างเดียว การลงทุนทางการศึกษาที่ดีและมีประสิทธิภาพ จะรวมทั้งการลงทุนด้านต่าง ๆ ในสังคม อันจะนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้อง การสร้างค่านิยมที่ดี และการไปถึงซึ่งสิ่งแวดล้อมแห่งสุขภาพด้วย ตัวอย่างเช่นสื่อมวลชน โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ เป็นเครื่องมือทางการศึกษาที่สำคัญไม่น้อยกว่าโรงเรียน จะต้องได้รับการควบคุมดูแลสนับสนุนและจัดการให้เอื้ออำนวยต่อการศึกษา ไม่ใช่ทำลายการศึกษาหรือค่านิยมที่ดีงามของสังคม ระบบการเมืองซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง จะต้องตั้งอยู่บนรากฐานของเหตุผล เพื่อก่อให้เกิดพลเมืองที่รับผิดชอบต่อสังคมหรือที่ครั้งหนึ่งเคยเรียกว่า "พลเมืองดี" กระบวนการทางศาลยุติธรรม ก็เป็นกระบวนการศึกษาอีกประการหนึ่ง ซึ่งจะทำให้คนเข้าใจหลักเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกัน และการแก้ไขความขัดแย้งโดยสันติวิธี ที่กล่าวมานี้ยัง

มิได้กล่าวถึงการศึกษาในครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยการศึกษาที่สำคัญที่สุด ระบบครอบครัวในปัจจุบันนี้กำลังเผชิญปัญหาหอบด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่ว่า บิดามารดา ผู้ปกครองไม่มีเวลาให้การศึกษาแก่บุตรธิดา ภาวะดังกล่าวกลายเป็นหน้าที่ของพี่เลี้ยงที่บ้านซึ่งมีการศึกษาน้อย

กล่าวโดยย่อ ผลกำไรทางการค้าเป็นผลกำไรทางวัสดุ ซึ่งตกเป็นสมบัติของบุคคลหรือองค์กรบริษัทแต่ละหน่วยนั้น ๆ ส่วนผลกำไรทางการศึกษาเป็นผลกำไรทั้งทางวัตถุ ทางปัญญา ทางจิตใจ ทางสุนทรีย์ ทางการเมือง ทางวัฒนธรรม เป็นผลรวมที่ตกเป็นสมบัติของคนทุก ๆ คนในสังคมนั้น ๆ และของมนุษยชาติโดยทั่วไปด้วย

ดังนั้น การที่จะลงทุนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เกิดประโยชน์แก่เศรษฐกิจและสังคมของประเทศได้สูงสุดนั้น นอกจากจะอยู่ที่การวางแผนการลงทุนการศึกษาชนิดต่าง ๆ เพื่อผลิตคนที่มีความรู้ทางวิชาชีพให้ได้สัดส่วนตามความต้องการแล้ว ยังอยู่ที่การพัฒนาให้คนได้มีความรู้ความสามารถที่จะใช้ประโยชน์ได้จริงด้วย นักเศรษฐศาสตร์ปัจจุบันถือว่ามนุษย์เป็นทุนชนิดหนึ่ง ซึ่งมีอิทธิพลในการผลิต เรียกว่า "ทุนมนุษย์" (Human capital) และการลงทุนทางด้านนี้เรียกว่า "การลงทุนด้วยมนุษย์" ฉะนั้น ทุนในทางเศรษฐกิจจึงมีความหมาย 3 ประการ **ประการแรก** คำว่าทุน หมายถึง เงินที่ใช้ในการลงทุนต่าง ๆ **ประการที่สอง** ทุนหมายถึง เครื่องจักร เครื่องกลที่สามารถก่อให้เกิดสินค้าหรือบริการต่าง ๆ อีกทอดหนึ่ง และ **ประการที่สาม** ทุนหมายถึง ทุนมนุษย์ (Human capital) ซึ่งนักเศรษฐศาสตร์บางท่านเชื่อว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งอันหนึ่ง ซึ่งก่อให้เกิดผลผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ การลงทุนทางการศึกษาจึงเป็นการลงทุนสร้างสมทุนมนุษย์ซึ่งมีผลสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ

ถ้าหากเรามองความเกี่ยวพันของการศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจจะเห็นได้ว่า การศึกษาสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังนี้

1. การศึกษาผลิตผู้สำเร็จสาขาวิชาต่าง ๆ ให้พอใช้ในโครงการพัฒนาเศรษฐกิจ หากขาดแคลนการทำงานด้านนั้นจะดำเนินไปไม่ได้
2. ผลต่อรายได้ประชาชาติและรายได้ส่วนบุคคลเพิ่มขึ้น แรงงานถ้าหากไม่ใช้ความรู้ มีขีดจำกัดในการเพิ่มผลผลิต แต่แรงงานที่ได้รับการศึกษาให้ฝีมือในการผลิตได้มากกว่า เพราะเป็นผู้ผลิตและใช้เครื่องจักรอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถผลิตได้จำนวนมาก

3. การพัฒนาสังคมด้วยการศึกษานำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจน โรคภัยไข้เจ็บ และความโง่เขลา การศึกษาเพื่อให้มีฝีมือประกอบอาชีพ ทำให้มีรายได้มากขึ้น มีเงินเพื่อรักษาสุขภาพอนามัย ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน ผู้ได้รับการศึกษาเป็นผู้ฉลาดและมีความรู้เรื่องการเมืองและสังคม ทำให้ผู้เรียนมีระเบียบวินัย มีศีลธรรม และเคารพต่อกฎหมายประเทศ มีสันติสุข ไม่มีอาชญากรรม ประชาชนทำมาหากินสะดวก มีการลงทุน ย่อมเป็นการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ

4. การศึกษาเป็นตัวเร่งให้การพัฒนาเศรษฐกิจไปได้รวดเร็ว ท้องถิ่นใดประชาชนมีการศึกษาต่ำ มักเป็นสังคมแบบเก่าที่ชอบความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง แต่พอการศึกษาสูงขึ้นทุนมนุษย์ได้รับการพัฒนาฝีมือ ย่อมชอบการเปลี่ยนแปลง โดยผลิตได้มากขึ้นจากการใช้เทคนิคใหม่

การลงทุนทางการศึกษา จะต้องคำนึงถึงหลักทางเศรษฐกิจ คือ

1. ทรัพยากรในการจัดการศึกษา

ในการจัดการศึกษา จะต้องคำนึงถึงว่า ควรจัดสรรทรัพยากรจำนวนเท่าไรในการจัดการศึกษา หลักเศรษฐกิจไม่มีข้อเสนอนี้ และวางนโยบาย ซึ่งเป็นข้อยุติที่จะนำทรัพยากรมาใช้ ปัญหานี้ขึ้นอยู่กับเป้าหมายของการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดให้เกิดประโยชน์ทางใดมากที่สุด ซึ่งจะต้องคำนึงถึงทรัพยากรที่ใช้ทั้งภาครัฐบาล ภาคเอกชน และผู้รับการศึกษา

2. ขนาดของงบประมาณ

ในการจัดการศึกษาจะใช้งบประมาณจำนวนเท่าใด ควรคำนึงถึงหลัก 2 ประการคือ อัตราระหว่างรายจ่ายภาครัฐบาลและรายได้ประชาชาติ และต้องวิเคราะห์ต้นทุนกับผลประโยชน์ที่สังคมพึงจะได้รับจากบริการทางด้านสาธารณสุขประเภทต่าง ๆ

3. ผลตอบแทนทางการศึกษา

ในการลงทุนทางการศึกษาแต่ละระดับควรคำนึงถึงผลตอบแทนที่พึงก่อให้เกิดกับสังคมและผู้รับการศึกษา ประเทศที่กำลังพัฒนาอย่างเช่นประเทศไทย จะต้องคำนึงถึงข้อนี้มากอยู่ การลงทุนการศึกษาระดับใดก็ตามควรจะมีผลตอบแทนที่คุ้มค่า อัตราผลตอบแทนทางสังคมได้แก่ ลดจำนวนอาชญากรรม ลดจำนวนคนว่างงาน ลดโครงการสังคมสงเคราะห์ และได้

ภาษีเพิ่มจากผู้จบการศึกษาออกไปทำงาน ผลตอบแทนผู้สำเร็จการศึกษาได้รับในรูปเงินเดือน ค่าจ้าง และความสนใจ

ตามที่กล่าวมาแล้วพอจะสรุปได้ว่า เศรษฐกิจและการศึกษาต่างก็มีความหมายความสำคัญต่อกัน การพัฒนาประเทศ การเพิ่มผลผลิต การประกอบการและอื่น ๆ จะดำเนินไปได้โดยราบรื่น ต้องอาศัยการศึกษาเพื่อฝึกอบรมคนไปรับใช้การพัฒนาและการดำเนินการทางเศรษฐศาสตร์ สำหรับการศึกษา ก็เช่นเดียวกัน จะจัดการศึกษาต้องคำนึงถึงควมมีประโยชน์และใช้งานได้ทันที ไม่ใช่ใช้เงินกันอย่างฟุ่มเฟือยแต่ผลิตคนออกมาไม่มีคุณภาพ ไม่ตรงกับเป้าหมาย และเกิดการสูญเปล่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งปัจจัยดังกล่าวนี้มิใช่ปัจจัยที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ แต่เป็นปัจจัยที่มนุษย์สร้างขึ้น

ดังนั้น เพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยดังกล่าว จะต้องมีการลงทุน และการลงทุนทางการศึกษา เป็นแหล่งที่มาของทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญที่สุด

บทบาทที่สำคัญของการศึกษาที่มีอิทธิพลต่อทรัพยากรมนุษย์ คือ

1. เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human resource development)

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ได้แก่ การทำให้มนุษย์มีกำลังกาย กำลังความคิด และมีขีดความสามารถสูง เพื่อให้ทำงานการผลิตและการบริการ ก่อให้เกิดสินค้าและความสะดวก ความสบายต่างๆ แก่มนุษย์ด้วยกัน จึงเป็นหน้าที่ของการศึกษาที่จะทำหน้าที่ผลิตและป้อนความต้องการด้านแรงงาน ดังนั้นการศึกษาจะต้องทำหน้าที่พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้สมบูรณ์ที่สุด โดยพิจารณาความต้องการของตลาดแรงงานในอนาคต ตามระดับและประเภทของวิชาชีพ

การใช้การศึกษาเพื่อพัฒนากำลังคนหรือทรัพยากรมนุษย์ จัดดำเนินการได้ 3 อย่างคือ

1. **การศึกษามีรูปแบบ (Formal Education)** หรือการศึกษาตามระบบ ได้แก่ การศึกษาในโรงเรียนที่เป็นสถาบันศึกษา ตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงมหาวิทยาลัย ในประเทศไทย ได้แก่ ก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา วิทยาลัยเทคนิค การฝึกหัดครู มหาวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษาอื่น ๆ ที่ดำเนินโดยรัฐและเอกชน รวมการดำเนินงานทาง

การศึกษาของหน่วยงานอื่น การศึกษามีระบบมีความประสงค์เพื่อให้พลเมืองมีความรู้สามัญ อ่านออกเขียนได้ เป็นพลเมืองดี มีศีลธรรม มีอาชีพเพื่อการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีสันติสุข

2. การศึกษานอกระบบ (Non - formal Education) เป็นการศึกษาแบบนอกห้องเรียนและนอกระบบการศึกษา ส่วนใหญ่มุ่งด้านฝีมือเพื่อออกไปประกอบอาชีพ เช่น การฝึกอาชีพโดยให้ทำงาน (On the Job training) การศึกษาผู้ใหญ่ (Adult - Education) และหน่วยฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ (Mobile training Unit)

3. การพัฒนาตัวเอง (Self - development) ทุกคนมีทางที่จะพัฒนาตนเอง อ่านหนังสือด้วยตนเอง จากห้องสมุดหรือซื้อมาอ่าน สมัครเรียนทางไปรษณีย์ เรียนจากวิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ เรียนจากคนอื่นโดยการสอบถาม ฟังการอภิปราย สนทนาแลกเปลี่ยนความรู้กัน และการร่วมกิจกรรมอื่น ๆ จะสอนเราให้เกิดความรู้เอง

บุคคลที่เรียนด้วยตนเองมักได้รับสิ่งจูงใจที่สังคมเห็นดีเห็นชอบด้วย และจูงใจจากอาชีพใหม่ที่มีรายได้ดี เพื่อให้รับการศึกษาทางด้านการศึกษาฝึกฝนฝีมือแล้วจะเปลี่ยนไปทำอาชีพใหม่ได้ หน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องได้รับความลำบากในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อให้เกิดประโยชน์ได้สูงสุด และเป็นไปอย่างประหยัด วิชาเศรษฐศาสตร์จึงเข้ามามีบทบาท โดยนำหลักการและทฤษฎีทางเศรษฐกิจมาอธิบายและปรับใช้กับการศึกษา เรียกว่า เศรษฐศาสตร์การศึกษา

2. เพื่อใช้แรงงานให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่

เป็นความประสงค์ของนักเศรษฐศาสตร์การศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยการลงทุนลงแรงไปแล้วก็ควรจะให้คนมีงานทำ (Employment) ไม่ปล่อยให้ว่างงาน หรือทำงานที่ได้รับค่าจ้างน้อยกว่าที่ควรได้ (Under - Employment) อันเป็นจุดร่วมกันทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง คำว่า การทำงานเต็มอัตรา (Full employment) เป็นสิ่งที่สังคมแสวงหา แต่การว่างงานและการทำงานต่ำกว่าระดับก็เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องหาทางแก้ไข จึงเกิดการวางแผนการศึกษาและการวางแผนกำลังคนขึ้นทุกด้าน

ฉะนั้นจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า มนุษย์สมัยปัจจุบันต่างก็มีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจโดยตรง ในระบบเศรษฐกิจปัจจุบันนั้นมีความจำเป็นที่จะต้องให้ผู้ชำนาญการในสาขาต่างๆ มากขึ้นเพราะการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีนี้เอง ทำให้ระบบ

เศรษฐกิจดั้งเดิมเปลี่ยนรูปโฉมไปสิ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยิ่งขยายวงกว้างออกไปเท่าใด ก็สร้างงานใหม่และอาชีพใหม่ให้เกิดขึ้น งานใหม่และอาชีพใหม่เหล่านี้จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยระบบการศึกษา มนุษย์จึงมีความต้องการในทางการศึกษามากขึ้น การเปลี่ยนแปลงทางระบบเศรษฐกิจนั้นจะต้องควบคู่กันไปกับการศึกษาเสมอ

โดยเหตุนี้ ประเทศต่าง ๆ จึงพยายามลงทุนทางการศึกษาเพื่อความรุ่งเรืองที่จะเกิดขึ้นแก่ประชาชนและประเทศชาติในกาลภายหน้าตลอดไป

วิกฤตเศรษฐกิจกับผลกระทบต่อการศึกษา

ดร.รุ่ง แก้วแดง เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (รุ่ง แก้วแดง, 2540 : เอกสารประกอบการประชุม ONEC FORUM ครั้งที่ 5) ได้วิเคราะห์เรื่องวิกฤตเศรษฐกิจกับผลกระทบต่อการศึกษา ดังนี้

การศึกษากับเศรษฐกิจมีความเกี่ยวข้องกันในลักษณะที่เป็นปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ดังนั้น ในภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจเช่นทุกวันนี้ คงไม่มีใครปฏิเสธความจริงที่ว่าปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจได้ส่งผลกระทบต่อการศึกษาเช่นกัน ขณะเดียวกันการศึกษาก็มีบทบาทสำคัญในอันที่จะช่วยเยียวยาบาดแผลทางเศรษฐกิจและนำพาชาติให้สามารถฟื้นผ่านมรสุมครั้งนี้ไปได้

ถ้าประเมินจากการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบและจากประสบการณ์ของคนไทยหลายคน จะพบว่า ภาวะทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในขณะนี้มีโอกาสสาหัสมากกว่ายุคใด ๆ ซึ่งหมายถึง ยุคที่ชั่ววอกมากแพงอย่างรุนแรงที่สุดนับแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา

นักวิเคราะห์ด้านเศรษฐกิจหลายคนเชื่อว่า วิกฤตทางเศรษฐกิจของประเทศไทยครั้งนี้ อาจจะรุนแรงกว่าที่ประเทศเม็กซิโกเคยประสบมาแล้ว เพราะค่าเงินบาทของประเทศไทย ได้ลดลงจากเดิมถึงเกือบร้อยละ 50 นอกจากนี้ คนไทยทั้งประเทศได้รับผลกระทบโดยทั่วกัน ไม่เพียงแต่ต้องแบกภาระหนี้สินที่ไปกู้มาจาก IMF เท่านั้น แต่การทำมาหากินจะฝืดเคืองอย่างหนักไม่ว่าจะเป็นภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรม หรือธุรกิจบริการ สำหรับในด้านการศึกษาซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาที่ได้ผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจครั้งนี้ ประกอบด้วยกลุ่มบุคคลและหน่วยงานดังต่อไปนี้ คือ

1. **ผู้ปกครอง** วิกฤตโดยรวมจะทำให้ผู้ปกครองส่วนมากมีรายได้น้อยลง และผลกระทบจากการปิดกิจการ การควมโอนกิจการ การปลดคนออก ฯลฯ จะทำให้ผู้ปกครองส่วนหนึ่งต้องตกงาน

1.1 **ผู้ปกครองที่มีรายได้น้อยลง** กล่าวได้ว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่จะมีรายได้น้อยลง แม้จะมีรายได้และเงินเดือนเท่าเดิม แต่อำนาจการซื้อจะลดลงอย่างมาก เมื่อผู้ปกครองส่วนใหญ่ยากจนลงเช่นนี้ ถ้าไม่ช่วยกันปรับระดับประคองและทำความเข้าใจให้ผู้ปกครองตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษา โอกาสที่จะพัฒนาการศึกษาของชาติให้บรรลุเป้าหมายก็จะเป็นไปไม่ได้

ผู้ปกครองที่มีรายได้น้อยลงคงไม่มีทางเลือกอื่น นอกจากจะแก้ปัญหาในเบื้องต้น โดยให้บุตรออกจากโรงเรียน หรือไม่ส่งให้เรียนต่อในชั้นสูงขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดาย เนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่ มีระดับการศึกษาเพียง 5.3 ซึ่งต่ำกว่าประเทศต่าง ๆ อยู่แล้ว นอกจากนี้ อัตราส่วนของผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาและระดับอุดมศึกษาของไทยก็ต่ำกว่าประเทศอื่น ๆ เช่นกัน

ผลกระทบอีกด้านหนึ่งคือ เดิมผู้ปกครองมีรายได้พอสมควรก็ใช้จ่ายเพื่อการศึกษาได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอุปกรณ์ สื่อการศึกษา เสื้อผ้า กระเป๋า รองเท้า ฯลฯ แต่เมื่อรายได้น้อยลง ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษา ก็จะลดลงตามสัดส่วนด้วย เพราะผู้ปกครองบางคนยังมองเห็นว่าการศึกษาไม่ใช่ปัจจัยสำคัญ เมื่อเทียบกับความจำเป็นด้านอื่น ๆ

1.2 **ผู้ปกครองที่ตกงาน** ขณะนี้ตัวเลขจำนวนผู้ปกครองที่ต้องออกจากงานอาจจะยังไม่แน่นอน ข้อมูลของกระทรวงแรงงานฯ และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติยังแตกต่างกันมาก แต่คาดว่าจะมีแรงงานที่ตกงานไม่ต่ำกว่า 3 ล้านคน ในจำนวนผู้ตกงานนี้ ส่วนหนึ่งจะเป็นคนที่มีบุตรหลานอยู่ในระบบการศึกษา

วิธีแก้ปัญหาของผู้ปกครองกลุ่มนี้ก็คือ ต้องให้บุตรออกจากระบบโรงเรียน เพราะไม่สามารถหาเงินมาเป็นค่าเล่าเรียน ค่าสื่อ แบบเรียน ค่าเสื้อผ้า และอาหารกลางวันได้ ดังนั้นจึงเป็นที่น่าเสียดายว่าจะมีเด็กจำนวนมากต้องขาดโอกาสทางการศึกษา ถึงแม้ว่าผู้ปกครองบางครอบครัวไม่ได้ออกจากงานทั้ง 2 คน แต่ถ้าคนใดคนหนึ่งมีอันต้องตกงาน ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษา ก็จะต้องลดลงไปด้วย

2. **สถานศึกษา** ทั้งที่เป็นของรัฐและเอกชนจะได้รับผลกระทบจากเศรษฐกิจเหมือนกัน โดยเฉพาะสถานศึกษาเอกชนจะได้รับผลกระทบมาก เพราะการศึกษาเอกชนส่วนใหญ่อยู่ได้ด้วย การเก็บค่าเล่าเรียนจากผู้ปกครอง สำหรับผู้ปกครองที่ตกงานก็แน่นอนว่าต้องให้บุตรออกจาก